

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо підготовки населення до дій в умовах загрози або вчинення
терористичного акту

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Ці Методичні рекомендації розроблено з метою надання практичних порад населенню у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з терористичними актами. Вони рекомендуються для використання викладачами та керівниками підрозділів (посадових осіб) з питань цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, навчальних та наукових закладів незалежно від форм власності під час проведення занять із службової підготовки, безпеки життєдіяльності, а також розміщення (у вигляді наглядної агітації), у разі необхідності, на об'єктах інфраструктури, у місцях із масовим перебуванням людей, громадському транспорті, підприємствах, установах, організаціях, навчальних закладах тощо.

1.2. Терміни та визначення, що вживаються у цих Методичних рекомендаціях, застосовуються у значеннях, визначених у Кодексі цивільного захисту України, Законі України «Про боротьбу з тероризмом».

II. ДІЇ НАСЕЛЕННЯ У РАЗІ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ВІД НЕВІДОМОЇ ОСОБИ ПРО ПОГРОЗУ ВЧИНЕННЯ ТЕРАКТУ

2.1. Отримавши інформацію по телефону щодо анонімного замінування будівлі (об'єкта з масовим перебуванням людей), рекомендується:

не класти передчасно слухавку;

уважно вислухати і з'ясувати вимоги та інформацію про характер погрози щодо вчинення теракту й по можливості записати вимоги;

спробувати під час розмови встановити інформацію про особу (стать, вік, особливості мови тощо);

запропонувати повторити свої вимоги, поставити уточнюючі запитання про характер погрози, місце та час її реалізації, мотивувати про надання якнайбільше інформації про вчинення теракту;

установити мотиви дій, поставити запитання про цілі, які він ставить, запропонувати інші шляхи вирішення вимог;

обов'язково звернути увагу на фоні звуки (шум вулиці, машин, які проїжджають, музику, звуки тощо, що допоможе в подальшому визначити місце, звідки здійснено анонімний дзвінок);

закінчуючи розмову, повторити основні моменти телефонної бесіди;

після завершення розмови зателефонувати до правоохоронних органів за номером 102;

обмежити коло осіб, які знають про погрозу вчинення теракту.

2.2. Отримавши інформацію поштою, рекомендується:

поводитися максимально обережно з поштовим посланням;

обов'язково його зберігати з усіма матеріалами (лист із текстом, будь-які вкладення, конверт і обгортку тощо);

не зшивати, не склеювати, не робити написи, не підкреслювати або обводити окремі місця;

повідомити в правоохоронні органи за номером 102 та передати їм надіслані поштою матеріали;

обмежити коло осіб, які знають про погрозу й передачу матеріалів у правоохоронні органи.

2.3. Отримавши інформацію на вулиці, рекомендується:

уважно вислухати і з'ясувати вимоги та інформацію про характер погрози щодо вчинення теракту й по можливості запам'ятати (записати) вимоги;

спробувати уважно запам'ятати інформацію про особу (стать, вік, особливості мови, у що одягнений тощо);

запропонувати повторити висунуті вимоги, поставити уточнюючі запитання про характер погрози, місце та час її реалізації, мотивувати особу надати якнайбільше інформації про вчинення теракту;

установити мотиви дій, поставити запитання про цілі, які особа переслідує, запропонувати інші шляхи вирішення вимог;

закінчуючи розмову, повторити основні моменти телефонної бесіди;

після завершення розмови зателефонувати до правоохоронних органів за номером 102;

по можливості та у разі наявності фото-, відеозасобів здійснити приховану фото та відеофіксацію дій терористів;

обмежити коло осіб, які знають про погрозу вчинення теракту.

2.4. Отримавши інформацію про евакуацію (із квартири, установи, місця з масовим перебуванням людей), рекомендується:

не панікувати, зберігати спокій;

взяти із собою документи, гроші, цінності (у разі необхідності ліки);

відключити всі електричні прилади;

знеструмити квартиру та перекрити подачу води і газу до квартири;

замкнути входні двері до квартири;

перевірити сусідні квартири на наявність у них дітей, які на час проведення (оголошення) евакуації залишилися без нагляду дорослих, та повідомити про це представників правоохоронних органів за номером 102 (аварійно-рятувальних служб за номерами 101 та 104);

залишати будинок спокійно, не створюючи паніки, при цьому надавати допомогу літнім, важкохворим людям, жінкам і дітям.

ІІІ. ДІЇ НАСЕЛЕННЯ У РАЗІ ВІЯВЛЕННЯ ПІДОЗРІЛИХ ПРЕДМЕТІВ, ЩО МОЖУТЬ БУТИ ВИКОРИСТАНІ ДЛЯ ВЧИНЕННЯ ТЕРАКТУ

3.1. У разі виявлення підозрілого предмета, схожого на вибуховий пристрій, рекомендується:

негайно припинити роботи в місці (районі) його виявлення;

поінформувати про нього інших осіб, які знаходяться поруч, у разі можливості забезпечити їх евакуацію з небезпечної території;

не підходити, не торкатися та не пересувати його;

знаходячись поблизу нього, утримуватися від куріння, використання засобів радіозв'язку, у тому числі й мобільного, не здійснювати самостійні дії;

по можливості забезпечити охорону виявленого підозрілого предмета, (за захисними спорудами чи предметами), ведучи спостереження на безпечній відстані, як зазначено нижче:

Тип вибухового пристрою (підозрілої речі)	Безпечна відстань
Ручна граната	Не менш ніж 200 метрів
Тротилова шашка	Не менш ніж 50 метрів
Банка ємністю 0,33 літра	Не менш ніж 60 метрів
Валіза (кейс)	Не менш ніж 300 метрів
Дорожня валіза	Не менш ніж 400 метрів
Легковий автомобіль	Не менш ніж 600 метрів
Мікроавтобус	Не менш ніж 1000 метрів

по можливості позначити або огородити місце перебування (для огорожі можна використовувати різні підручні матеріали – дошки, жердини, гілки, мотузки, шматки яскравої матерії тощо);

повідомити про небезпечну знахідку будь-який місцевий орган виконавчої влади, чергові служби правоохоронних органів за номером 102, надавши інформацію про характерні ознаки ймовірного вибухового пристрою (місце його розташування, дату і час виявлення та особу, яка його виявила);

по можливості та у разі наявності фото-, відеозасобів здійснити фото та відеофіксацію місця знаходження підозрілого предмета, схожого на вибуховий пристрій;

обов'язково дочекатися прибуття представників правоохоронних органів, знаходячись на безпечній відстані від місця знахідки.

У разі залишення підозрілого предмета невідомою особою, свідком чого ви стали, максимально запам'ятати її зовнішність, одяг, автотранспорт та його номерні знаки.

Основними характерними ознаками, що вказують на можливу належність підозрілого предмета до вибухового пристрою є наявність:

знаходження в місцях з масовим перебуванням людей (громадському транспорті) без нагляду валізи, пакунка, коробки тощо;

зовнішньої схожості з боєприпасами, навчально-імітаційними, сигнальними, освітлювальними та піротехнічними виробами;

антени з радіоприймальним пристроєм годинникового механізму або електронного таймера;

запаху гасу, розчинника, пально-мастильних і хімічних матеріалів тощо;

елементів (деталей), що не відповідають їх прямому призначенню;
сторонніх підозрілих предметів у дверях, вікнах, закріплених за допомогою дроту, ниток, важелів, шнурів тощо.

IV. ДІЇ НАСЕЛЕННЯ У РАЗІ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ АБО НАДЗВИЧАЙНОЇ ПОДІЇ НА ОБ'ЄКТАХ, У ТОМУ ЧИСЛІ ТІЄЇ, ЩО ВИНИКЛА ВНАСЛІДОК ТЕРАКТУ

4.1. На об'єктах інфраструктури:

4.1.1. На станції метрополітену рекомендується:

повідомити працівника метрополітену (чергового по станції метрополітену);

зателефонувати до правоохоронних органів за номером 102, вказавши місце (станцію або ділянку між станціями метрополітену) надзвичайної ситуації (події);

виконувати всі розпорядження (команди) працівників метрополітену, намагатися попередити виникнення паніки серед людей;

закривати органи дихання зволоженою тканиною, через яку можна дихати у разі сильного задимлення;

рухаючись до ескалаторів по можливості допомагати пасажиром із дітьми, жінкам, літнім людям та інвалідам;

під час виходу з епіцентру теракту залишатися у безпечному місці для отримання домедичної та екстреної медичної допомоги (у разі необхідності) та надання інформації працівникам правоохоронних органів щодо ймовірних причин теракту;

по можливості та у разі наявності фото-, відеозасобів здійснити фото та відеофіксацію місця події;

по можливості та наявності необхідних знань і навичок надати домедичну допомогу постраждалим.

4.1.2. У вагоні потягу метрополітену рекомендується:

негайно за допомогою переговорного пристрою, що знаходиться у вагоні, сповістити машиніста потягу та виконувати всі його вказівки, вказавши номер вагону;

у разі виникнення пожежі спробувати її загасити, використовуючи вогнегасники, що знаходяться у вагоні, або підручні засоби;

намагатися перейти у вільну від вогню (безпечну) частину вагона й стримувати поширення пожежі, збиваючи полум'я одягом або заливаючи його будь-якими негорючими рідинами;

у разі виникнення паніки у вагоні намагатися заспокоїти людей, а дітей обов'язково взяти на руки;

у разі сильного задимлення закривати органи дихання зволоженою тканиною, через яку можна дихати;

поки потяг рухається в тунелі, доти залишатися у вагоні;

не зупиняти потяг у тунелі аварійним стоп-краном, що може призвести до ускладнення гасіння пожежі та евакуації пасажирів;

не залишати вагон без команди машиніста, не торкатися металевого корпусу вагона й дверей до вимкнення високої напруги на всій ділянці;

відкривати двері вагона тільки за командою машиніста потяга (вибивати скло, після чого очистити рами вікон від його уламків);

вийти з вагона й рухатися вперед у напрямку руху потяга до найближчої станції метрополітену;

рухатися вздовж колії між рейками групами, не торкаючись до струмопровідних шин (збоку від рейок);

бути уважним під час виходу з тунелю поблизу станції метрополітену (можлива поява зустрічного потяга);

після прибуття на станцію виходити із вагона, пропускаючи вперед себе дітей, жінок, літніх людей, інвалідів;

перевірити, чи не залишився хто-небудь у вагоні, у разі необхідності допомогти вийти;

сповістити чергового по станції метрополітену;

по можливості та у разі наявності необхідних знань і навичок надати домедичну допомогу постраждалим;

зателефонувати до правоохоронних органів за номером 102 та вказати місце (станцію або ділянку між станціями метрополітену);

виконувати команди (вказівки) працівників метрополітену щодо евакуації до безпечного місця.

4.2. У громадському транспорті (автобусі, тролейбусі, трамваї, маршрутному таксі) рекомендується:

негайно вийти із салону транспорту через входні (вихідні) двері, у разі неможливості відкрити двері залишити салон через аварійні виходи (вибити скло та очистити рами вікон від його уламків);

під час евакуації з транспорту зберігати спокій, надавати допомогу пасажиром із дітьми, жінкам, літнім людям, інвалідам;

зателефонувати до правоохоронних органів за номером 102, вказавши місце (адресу, район) надзвичайної ситуації (події);

після виходу з епіцентру події залишатися у безпечному місці для отримання домедичної та екстреної медичної допомоги (у разі необхідності) та надання інформації працівникам правоохоронних органів щодо ймовірних причин теракту;

по можливості та у разі наявності фото-, відеозасобів здійснити фото та відеофіксацію місця події;

по можливості та наявності необхідних знань і навичок надати домедичну допомогу постраждалим.

4.3. На авіаційному транспорті рекомендується:

виконувати всі вказівки (команди) командира корабля та екіпажу, не вставати з крісла до повної зупинки літака, спробувати попередити виникнення паніки в салоні та порушення центрування літака; зняти з себе ювелірні прикраси, годинник, гострі предмети та нахилитися в кріслі вперед, обхопивши голову обома руками;

після зупинки літака негайно вийти з нього, виконуючи вказівки екіпажу, через аварійні люки та надувні трапи, дотримуючись черги; допомогти пораненим, дітям, літнім людям, жінкам; відійти далі від літака, лягти на землю, прикриваючи голову руками, щоб не постраждати у разі вибуху;

зателефонувати до правоохоронних органів за номером 102, вказавши місце (адресу, район) надзвичайної ситуації (події);

залишатися у безпечному місці для отримання домедичної та екстреної медичної допомоги (у разі необхідності) та надання інформації працівникам правоохоронних органів;

по можливості та у разі наявності необхідних знань і навичок надати домедичну допомогу постраждалим.

4.4. На залізничному транспорті рекомендується:

під час екстреної евакуації з вагона зберігати спокій, із собою брати тільки необхідні речі (документи, гроші, одяг), великі речі залишати у вагоні, тому що вони можуть призвести до затримки здійснення евакуації;

надавати допомогу пасажиром із дітьми, жінкам, літнім людям, інвалідам;

під час поштовхів (ударів) доцільно триматися за виступи полиць й інші нерухомі частини вагона або згурпуватися, прикриваючи голову руками, щоб уникнути травм;

у разі перевертання вагона міцно триматися руками, упертися ногами у верхню полицю, стіну тощо, закриваючи очі, щоб у них не потрапили уламки скла, дитину притиснути до себе обличчям, прикриваючи їй голову своїми руками;

після зупинки вагона оглянути й визначити шляхи евакуації;

якщо немає небезпеки виникнення пожежі, не поспішати вибиратися;

спробувати попередити паніку серед пасажирів;

виходити з вагона по одному, пропускаючи вперед дітей, жінок, літніх людей, інвалідів;

під час евакуації через бокові двері та аварійні виходи бути уважним та обережним, щоб не потрапити під зустрічний потяг;

під час перекидання чи пошкодження вагона вибиратися тільки через вікна, опустивши фрамуги або вибити будь-яким способом скло, попередньо очистивши рами від його уламків; по можливості дітей і постраждалих виносити на руках;

зателефонувати до правоохоронних органів за номером 102, вказавши місце (станція або ділянка між залізничними станціями) надзвичайної ситуації (події);

по можливості та у разі наявності необхідних знань і навичок надати домедичну допомогу постраждалим.

4.5. У місцях з масовим перебуванням людей

4.5.1. На стадіоні у фан-зоні, натовпі рекомендується:

виконувати всі вказівки (команди) працівників стадіону (стюардів);

зателефонувати до правоохоронних органів за номером 102, вказавши місце (адресу) надзвичайної ситуації (події);

здійснити спробу вибратися з натовпу людей, у разі неможливості цього – рухатися разом із натовпом;

дотримуватися загальної швидкості руху натовпу, не штовхатися, не тиснути на людей, які йдуть попереду;

по можливості стримувати поштовхи неспокійних людей ззаду й збоку, по можливості пропустити їх уперед себе;

зняти з себе (у разі можливості) довгий, занадто вільний, із металевими деталями одяг, а також усе, що може стиснути шию (шнурівку куртки, краватку, шарф, медальйон на шнурку, коштовності, біжутерію);

зігнути руки у ліктях, кулаки спрямувати вгору або зчепити долоні в замок перед грудьми – так ви зможете захистити грудну клітину;

спробувати вибратися з натовпу разом із людьми, які ведуть себе спокійно (вишукатися клином, в середині якого розмістити дітей і жінок, розсуваючи натовп, рухатися з нього);

заздалегідь оцінити напрямок руху і цілеспрямовано йти в ньому;

не намагатися чинити опір стихійному руху натовпу, чіплятися (хапатися) за стіни, ліхтарні стовпи, дерева тощо;

триматися далі від скляних вітрин, сітчастих огорож, турнікетів, сцен;

притиснути руками до тіла особисті речі (парасольку, сумку тощо);

рухатися у натовпі, не нахилитися та не піднімати свої особисті речі, які впали;

впевнено триматися на ногах, падіння всередині натовпу небезпечно для життя, в разі падіння не думати про свій одяг або сумку, зігнути руки й ноги, захистити голову руками, а живіт – зігнувши й підтягнувши

ноги до тулуба; швидко спробувати впертися руками і однією ногою в землю й різко піднятися по ходу руху людей; якщо не вийде відразу встати – не панікувати, повторити свої спроби декілька разів; не привертати до себе увагу висловлюваннями політичних, релігійних та інших симпатій, ставленням до того, що трапилось;

не наближатися до груп осіб, які поводять себе особливо агресивно;

не реагувати на події, сутички, які трапляються поряд із вами;

якщо з вами дитина, посадити її на плечі та просуватися далі, а якщо вас двоє, – повернутися обличчям один до одного, створивши зі своїх тіл і рук захисну капсулу для дитини, і просуватися далі;

вибратися у безпечне місце, оглянути територію навколо себе, оцінити ситуацію та залишатися там для отримання домедичної та екстреної медичної допомоги (у разі необхідності) та надання інформації працівникам правоохоронних органів;

по можливості та у разі наявності фото-, відеозасобів здійснити фото та відеофіксацію місця події;

по можливості та у разі наявності необхідних знань і навичок надати домедичну допомогу постраждалим.

4.5.2. У разі руйнування будівлі рекомендується:

визначити вільне місце, до якого є можливість переміститися;

намагатися зміцнити стелю в помешканні уламками меблів, конструкцій будинку, які є поряд;

відсунути від себе гострі предмети та не здійснювати спроби самостійно вибратися з-під завалу;

закривати органи дихання тканиною (у разі можливості зволоженою), через яку можна дихати;

у разі наявності мобільного телефону негайно зателефонувати до правоохоронних органів за номером 102 та служби порятунку за номером 101, вказавши адресу (кількість поверхів будівлі, місце її виникнення, наявність людей) надзвичайної ситуації (події);

по можливості визначити своє місце перебування під завалом якимось сигналом (звуком);

вибратися в безпечне місце та надати необхідну допомогу дітям, жінкам, літнім людям, інвалідам;

у разі затиснення уламками конструкцій будинку ділянок тіла масажувати їх для підтримання циркуляції крові;

ні в якому разі не запалювати вогонь (запальничку, сірники), що може призвести до вибуху;

намагатися перебувати якомога довше у свідомості (читати вірші, співати пісні тощо);

по можливості та у разі наявності необхідних знань і навичок надати домедичну допомогу постраждалим;

під час евакуації використовувати внутрішні сходи, зовнішні пожежні драбини тощо, при цьому не користуватися ліфтами.

Необхідно пам'ятати, що відразу після повідомлення про теракт аварійно-рятувальні підрозділи розпочинають роботу щодо визволення постраждалих з-під завалів. Під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт передбачено періодичні "ХВИЛИНИ ТИШІ", під час яких зупиняють роботу залученого до робіт спеціального обладнання та техніки, щоб почути сигнали (звуки) про допомогу. Саме в ці хвилини необхідно найголосніше подавати сигнали про своє місцезнаходження.

4.5.3. У разі витoku побутового газу у будівлі рекомендується:

зберігати спокій;

негайно вимкнути всі газові прилади;

відкрити вікна і двері та провітрити всі приміщення;

негайно вийти з приміщення та зателефонувати до Служби газу за номером 104 та служби порятунку за номером 101;

не курити та не користуватись електричними приладами;

повідомити інших мешканців, якщо будинок багатоквартирний, та залишити будівлю, не користуючись ліфтом;

надати допомогу в евакуації жінкам, інвалідам, літнім людям, дітям;

перевірити сусідні квартири на наявність у них дітей, які тимчасово залишилися без нагляду дорослих, та повідомити про це представників Служби газу (правоохоронних органів, служби порятунку за номерами 102 та 101);

відійти та знаходитись на безпечній відстані від будинку (у разі можливості на відкритому майданчику або пустирі) та чекати подальших інструкцій спеціалістів.

V. ДІЇ НАСЕЛЕННЯ У РАЗІ ЗАХОПЛЕННЯ В ЗАРУЧНИКИ (В ТРАНСПОРТІ, БУДІВЛІ)

5.1. У разі захоплення в заручники рекомендується:

своїми діями не провокувати терористів на насильницькі дії (уникати різких рухів, шуму тощо);

не чинити опір озброєним терористам, що може призвести до численних людських жертв, не дивитися їм в очі, якщо вимагають віддати особисті речі – негайно віддати;

у разі необхідності виконувати вимоги злочинців, не допускати паніки;

не піддаватися на провокаційні дії терористів;

бути уважними, запам'ятати прикмети злочинців (риси їх облич, одяг, імена, клички, можливі шрами і татування, особливості мови і манери поведінки, тематику їх розмов);
по можливості та у разі наявності фото-, відеозасобів здійснити приховану фото та відеофіксацію дій терористів;
бути готовим до складнощів (відсутність свободи руху, їжі, води тощо);
почувши стрільбу та вибухи (у разі штурму), негайно лягти на підлогу обличчям вниз, поклавши руки долонями на потилицю, і не рухатися;
у жодному випадку не бігти назустріч співробітникам правоохоронних органів або від них, оскільки вони можуть прийняти вас за злочинця;
по можливості триматися як можна далі від дверей та вікон.
5.2. У разі перебування в приміщенні будівлі (території, де знаходяться заручники, при цьому не бути захопленим терористами та ними знайденим) рекомендується:
зберігати спокій та намагатись уникнути контакту з терористами;
повідомити, як можна тихіше, правоохоронні органи за номером 102 про злочинців та своє місцезнаходження;
не палити і не наближатись до дверей і вікон, сховати свої документи, що засвідчують особу;
чітко виконувати інструкції та вказівки правоохоронців;
по можливості та у разі наявності фото-, відеозасобів здійснити приховану фото та відеофіксацію дій терористів;
почувши стрільбу та вибухи, негайно лягти на підлогу обличчям вниз, поклавши руки долонями на потилицю і не рухатися (уникнути різких рухів).
Пам'ятайте, що одразу після вашого повідомлення правоохоронним органам про подію, негайно ними буде вжито вичерпних заходів для збереження вашого життя та здоров'я.

VI. ДІЇ НАСЕЛЕННЯ У РАЗІ ПЕРЕБУВАННЯ В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ (АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ)

6.1. При перебуванні в районі ведення бойових дій (антитерористичної операції)

6.1.1. У разі перебування в будівлі рекомендується:

зайняти приміщення, які розташовані подалі від вікон, балконів (коридор, ванна кімната тощо), та лягти на підлогу. Якщо будинок панельний, по можливості зробіть спробу його покинути;
ні в якому разі не підходити до вікон та не спостерігати за подіями на вулиці, не вибігати на вулицю;
віконне скло укріпити липкою стрічкою або скотчем навхрест. Закласти вікна подушками або іншими речами, тому що більш всього уражень отримують при розльоті осколків снарядів;
пересуватися по кімнатах тільки повзком;
після звершення стрілянини обережно залишити будинок, при цьому взяти із собою речі першої необхідності та особисті документи;
під час евакуації використовувати внутрішні сходи, зовнішні пожежні драбини тощо, при цьому не користуватися ліфтами, надавати необхідну допомогу дітям, жінкам, літнім людям, інвалідам;
після завершення обстрілів негайно переміститися у бомбосховище або підвальне приміщення будинку.
По можливості залишити будівлю та виїхати в іншу безпечну місцевість до рідних чи знайомих, або у приміську зону на дачні та садові ділянки, які мають будиночки для проживання. Про свій від'їзд та місце подальшого перебування повідомити рідних, сусідів і житлово-експлуатаційні служби та обов'язково відключити в квартирі електрику, газ, воду, а вікна та двері зачинити на всі замки. При собі обов'язково мати особисті документи та речі першої необхідності.

6.1.2. У разі перебування на вулиці (місцевості) рекомендується:

негайно лягти на землю, по можливості у найбільш заглиблені місця (канави, ями, ритвини тощо), прикрити голову якимись речами або, на крайній випадок, руками;
укриття вибирати на відстані як можна далі від будівель;
не проявляти зацікавленості тим, що відбувається навкруги, не підніматися із землі та не висовуватися із-за укриття;
стояти чи перебігати, ховаючись під деревами, будівлями;
намагатися уникати перебування поблизу різних видів техніки, пожежонебезпечних і вибухонебезпечних об'єктів, які становлять небезпеку для людей, які перебувають поруч;
у разі артилерійського або мінометного обстрілу щільно закривати вуха руками, відкривши рот для урівноваження тиску. Звуковий (акустичний удар) може призвести до розривів судин та барабаних перетинок людини;
дочекавшись закінчення вибухів снарядів або пострілів, спробувати якомога швидше переміститися у безпечне місце (бомбосховище);
переміщуючись у безпечне місце, не підбирати зброю та боєприпаси, що розкидані (ляжать) на землі;
у безпечному місці надати необхідну допомогу дітям, жінкам, літнім людям, інвалідам;
по можливості та у разі наявності необхідних знань і навичок надати домедичну допомогу постраждалим.

VII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

7.1. Завдяки умілим та чітким діям населення під час виникнення надзвичайних ситуацій можна запобігти зайвим людським жертвам і втратам та надати можливість правоохоронним органам і спеціальним аварійно-рятувальним службам і підрозділам виконувати в межах компетенції завдання щодо недопущення, запобігання та оперативного реагування на надзвичайні ситуації, у тому числі ті, що виникли внаслідок терористичної діяльності.

7.2. У разі виникнення надзвичайних ситуацій або надзвичайних подій, у тому числі внаслідок терористичного акту, кожна людина повинна знати номери правоохоронних органів та екстрених служб для негайного їх інформування, а саме:

служба порятунку – 101;

правоохоронні органи – 102;

швидка медична допомога – 103;

аварійна служба газу – 104;

служба екстреної допомоги населенню – 112.

Директор Департаменту
реагування на надзвичайні ситуації

Г.Б. Марченко